

AZ ÍRÓK ÉLETRAJZI ADATAI

BETHLEN LAJOS, bethleni gróf, 1782-ben született. Aulikus politikus volt, de típusa a régivágású, nyakas magyar főúrnak. Bár a haladó eszmékkal nem rokonszenvezett s minden gondját kerlési birtokának szépítése képezte, oláh jobbágyainak pusztításai annyira felháborították, hogy 1848 októberében, 67 éves korában nemzetőrnek állott. A szabadságharc bukása után rövid időre fogságba is került. 1867-ben halt meg. Részletesebb életrajzi adatait önéletírása tartalmazza, melyet egészében közlünk. Nyomtatásban Szádeczky Lajos adta ki (Gróf Bethlen Lajos önéletírása, Kolozsvár 1908).

KAZINCZY FERENC 1759-ben született Érsemlyénben, atyja József, anyja Bossányi Zsuzsanna volt. Debrecenben, Késmárkon és Sárospatakon tanult. Jogi pályáját Kassán kezdte, majd Eperjesen és Pesten folytatta, 1784-ben megyei hivatalt vállalt, 1786 és 1791 közt pedig iskolai felügyelő volt. Belekeveredvén a Martinovich-féle összeesküvésbe, 1794 és 1801 közt fogságban ült, kiszabadulása után csak az irodalomnak és családjának élt, visszavonulva kispányácsi birtokára, melyet Széphalomnak nevezett el. Innen irányította leveleivel a magyar irodalmi életet a nyelvújítás szenvedélyes harcai között, számos barátjával és szellemi küzdőtársával gyakori utazgatások által is fenntartva a kapcsolatot. 1816-ban utazott Erdélyben. Irodalmi törekvéseinek győzelmét megérve, de anyagilag teljesen elszegényedve halt meg 1831-ben. Munkásságának méltatása és felsorolása nem tartozik ide, amúgy is közismert. Erdélyi útlevelei először a Tudományos Gyűjtemény 1817–19. évfolyamaiban jelentek meg, kritikái kiadása Abafi Lajos Nemzeti Könyvtár c. sorozata XII. kötetenként (Budapest, 1880)

DÉRY ISTVÁNNÉ (Széppataki-Schenbach Róza) 1793-ban született Jászberényben, atyja gyógyszerész volt, de korán meghalt és özvegy édesanyja nehéz körülmények közt nevelte

gyermekait. Német szóra Pestre adták, itt ismerkedett meg a magyar színészettel, 1810-ben lépett fel először, Láng Adám társulatában. Hamarosan óriási népszerűséget szerzett és ő lett a társulat lelke. 1813-ban ment feleségül Déry István színészhez. Több vidéki városban járt körúton, majd 1823-ban elfogadta a kolozsvári színház vezetőségének meghívását. Kolozsvár már akkor a magyar színészet fővárosa volt, nem sokkal előbb épült fel nemzeti színháza, az első magyar kőszínház hazánkban. Déryné Kolozsvárt érte el tehetségének kiteljesedését, neki lehet köszönni a magyar opera létrejöttét. Sokoldalú képességeivel a legkülönbözőbb színészi feladatokat fényesen oldotta meg, leginkább mégis mint énekes primadonna nyerte meg a közönség szívét. A kolozsváriak őszinte bánatára 1827-ben vándorútra kelt a társulattal. Kolozsvárra csak 1836-ban tért vissza rövid időre. 1837-ben a pesti állandó nemzeti színházhoz szerződött, de 1839-ben innen is távozott és 1852-ig vidéki színpadokon szerepelt. Ekkor megvált a színpadtól és Diósgyőrön élt férjével, ennek halála után Miskolcra költözött, ott halt meg 1872-ben. Több német színdarabot fordított magyarra, irodalmunkban nevét azonban naplója tartotta fenn, mely elsőrangú írói értékei mellett hű képét adja a magyar színészet hőskorának. Teljes kiadását Bayer József rendezte sajtó alá három kötetben, megjelent Budapesten, 1900-ban.

KEMÉNY ZSIGMOND, magyargyerőmonostori báró, 1814-ben született Alvincen, atyja Sámuel, anyja Csóka Rozália volt. Nagyenyeden tanult, ahol különösen Köteles Sámuel és Szász Károly tanárai voltak rá nagy hatással. Atyját korán elvesztette, annak halála után rokonai az özvegyet kiforgatták vagyona jórészből és a család a régi bőséghez képest szerény körülmények közé került. Keményt már diák korában vonzotta a történelem, az irodalom és a politika, élénk figyelemmel kísérte a reformeszmék haladását és 1837-től kezdve maga is írogatott politikai és történeti tárgyú hírlapi cikkeket. 1838-ban kormányszéki írnok lett, de a hivatal nem elégítette ki, magánéletében is csalódások érték s 1839-ben másfél évre Bécsbe költözött, ahol tudományos és irodalmi tanulmányokat végzett. Kolozsvárra visszatérve az «Erdélyi Híradó» munkatársa lett, később átvette a lap szerkesztését, de haladó politikai nézetei miatt ott kellett hagynia. Szabadelvű eszméit azonban továbbra is hirdette cikkeiben. 1847-ben Pestre költözött és a Pesti Hírlap munkatársa lett, ekkor jelent meg első regénye is (Gyulai Pál). 1848-ban országgyűlési képviselővé választot-

ták. A szabadságharc bukása után egy ideig bújdosott, azután önként jelentkezett és a haditörvényszék felmentette. «A forradalom után» című, 1850-ben megjelent röpirata világosan kifejti a nemzet és az uralkodó kibékülésére vezető politika alapelveit. Mint a Pesti Napló állandó munkatársa, értékes szolgálásokat tett írásaival Deák Ferenc pártjának és a kiegyezés eszmei előkészítője volt. 1855-ben a lap szerkesztését is átvette. Megromlott egészségi állapota miatt 1858-ban lemondott ugyan a szerkesztésről, de az irányítást kezében tartotta továbbra is. A kiegyezés után betegsége mindinkább erőt vett rajta és elborult elmével vitték haza családja pusztakamarási birtokára, ahol 1875-ben halt meg. Regényeiben új életre keltette az erdélyi történelmet, melyet kitűnően ismert és mélyen átértzett, tanulmányai az egyik legnagyobb magyar politikai gondolkozó remekművei. «Erdély közléte 1791–1848» című, itt szemelvényesen közölt tanulmányát Gyulai Pál adta ki «Kemény Zsigmond tanulmányai» (Pest, 1870.) című kötetében, később többször is megjelent.

JAKAB ELEK, szentgericei, 1820-ban született Szentgericén, atyja Elek, anyja Szekeres Jusztina volt. Székelykeresztúron és Kolozsvárt tanult, 1841–1848 közt kincstári hivatalnok volt, élénk részt vett Erdély és Magyarország uniójának előkészítésében; mint az ellenzék kiküldötte, ő vitte meg Pestre az unió létrejöttének hírét. Közlegényként állt be huszárnak, végigharcolta Bem mellett a szabadságharcot s mint alkapitány tette le a fegyvert. Rövid ideig fogságot is szenvedett, azután birtokán gazdálkodott, de élénk kapcsolatokat tartott fenn az ország vezető embereivel, többek közt Mikó Imrével, akinek reformmunkájában értékes segítséget nyújtott. 1861-ben az erdélyi kormányzék levéltárosa lett és 1873-ban a levéltárral együtt Pestre került s az Országos Levéltárban működött. 1897-ben halt meg Budapesten. Értékes történetírói munkásságot fejtett ki, legismertebb művei Kolozsvár és Udvarhely megye története. «Szabadságharcunk történetéhez» című, rendkívül értékes és tartalmas emlékirata 1881-ben jelent meg Budapesten.

BISZTRAY KÁROLY, bisztrai, született 1822 május 26-án Fogarason, meghalt 1911 március 22-én Nagyszebenben. Atyja Bisztray József, Fogaras Vidék főkapitánya, anyja nagyberivői Boér Karolina volt. Középiskoláit Gyulafehérvárt és Nagyszebenben, a jogot Kolozsvárt elvégezvén, 1846-ban Felső-Fehér vármegye táblabírájává választották. Tanulóéveiben beutazta Erdélyt, Moldvát és Oláhországot. 1848-ig a gubernium-

nál szolgált. A szabadságharcban mint honvédfőhadnagy Czecc János segédtsíztjeként több ízben futári szolgálatot teljesített s részt vett a vízaknai, nagyszebeni és fehéregyházi ütközetekben. A szabadságharc leverése után Szebenben, Laibachban és Kufsteinban raboskodott, majd besorozták közlegénynek a császári hadseregbe s Olaszországba küldték, ahol főleg Anconában és Bolognában állomásozott. A katonaságtól kiszabadulva egy ideig Pesten tartózkodott, ahol a Heckenast-cégnek fordított francia és angol regényeket, majd visszaköltözött Erdélybe és 1889-ig a szolnokdobokai, fogarasi és végül a brassói törvényszéknek volt bírója. A keresztény egyház történetéről írt nagy munkája megsemmisült 5 tíz kötetre terjedő emlékiratait, valamint olaszországi tartózkodásáról és utazásairól szóló, sajátkezűleg illusztrált, francia, német és olasz nyelvű naplói unokája, Bisztray Gyula birtokában vannak.

GYULAI PÁL, nagyváradi, 1826-ban született Kolozsvárt, atyja Antal kormányzékai hivatalnok, anyja Hajós Sára volt. A kolozsvári kollégiumban tanult s hogy korán özvegyé lett anyjának életét könnyítse, magántanítványokat vállalt, úgy tartotta el magát. 1845-ben Bethlen János, a híres «vándor-patrióta» gyermekei mellé került nevelőnek. Korán bekapcsolódott az irodalmi életbe, hírlapi cikkeket, verseket, novellákat írt. 1848-ban az únióért küzdő kolozsvári ifjúság vezetői közé tartozott, még ez évben Pestre került, mint Teleki Domokos országgyűlési követ titkára, megbarátkozott kora legnevesebb íróival és politikusával, elismert nevet szerzett az irodalomban. 1852 után tanári állást vállalt, 1855–56-ban külföldön utazott, 1858-ban feleségül vette Szendrey Máriát, Petőfiné hűgát és elfogadta a kolozsvári kollégium meghívását. 1862-ig volt kolozsvári tanár, azután ismét Pestre költözött, ahol 1876-ban az egyetemen a magyar irodalom tanára lett. 1892-ben lemondott tanári állásáról és csöndes visszavonultságban csak az irodalomnak élt. 1909-ben halt meg. Irodalomelméleti és esztétikai munkássága irodalmunk nagyjai közé emelte. 1851-ben kelt erdélyi útinaplója eredetileg névtelenül jelent meg a Pesti Naplóban, neve alatt 1920-ban került kiadásra az «Olcsó Könyvtár» sorozatban.

DEÁK FARKAS, köpecsi, 1832-ben született Marosvásárhelyt, atyja Deák Ferenc ügyvéd, anyja Miske Anna volt. Még mint tanuló néhány hónapig résztvett a szabadságharcban gr. Toldalagi Mihály őrnagy mellett, majd visszatért a marosvásárhelyi kollégiumba. 1852-ben belesodródott a Török János

nevű tanárja által szervezett romantikus összeesküvésbe s ennek következtében öt évet ült fogságban, két évig Szebenben, három évig Josefstadtban. 1857-ben szabadult ki. 1862-ben Pestre költözött, elvégezte a jogot és az igazságügyminisztériumban volt hivatalnok 1866-ig, mikor mint osztálytanácsos nyugdíjba ment. 1888-ban halt meg Marosvásárhelyt. Mint történétíró szerzett nevet magának, de korábban népszerűek voltak szép-irodalmi munkái is. «Fogságom története» című könyve Pesten jelent meg 1869-ben.

MIKÓ IMRE, hídvégi, gróf, 1805-ben született Zabolán, atyja György, anyja gróf Mikes Borbála volt. Nagyenyeden tanult, majd Marosvásárhelyt folytatott joggyakorlatot. 1826-tól az erdélyi főkormányshék hivatalnoka volt, 1837-ben főkormányshéki tanácsossá, 1847-ben kincstárnokká választották. Ezidőben már vezető szerepet játszott az erdélyi református egyház életében is. 1843-tól elnöke volt a kolozsvári nemzeti színház felügyelőbizottságának. 1848-ban az agyagfalvi székely nemzetgyűlésen királyi biztosi minőségben jelent meg és a gyűlés elnökévé választotta. Nemsokára hivatalos küldetésben Olmützbe utazott, de csak 10 hónap múlva térhetett haza s akkorra már Erdélyben az önkényuralom kormányozott. 1861-ig tartózkodott a politikai élettől, de annál nagyobb részt vett a közművelődési mozgalmakban. 1857-ben közreműködésével alapítottott a sepsiszentgyörgyi Székely-Mikó ref. kollégium, 1859-ben megalapította az Erdélyi Múzeum Egyesületet, 1855-ben megindította «Erdélyi Történelmi Adatok» címen az erdélyi történelem forrásainak kiadását. 1861-ben a visszaállított főkormányshék elnöke lett, de nem helyeslén a király eljárását, rövidesen lemondott. Nagy része volt a kiegyezés előkészítésében és Erdély úniójának újbóli kimondásában. 1867-ben közlekedésügyi miniszter lett s az ő érdeme az erdélyi vasúthálózat megteremtése. Munkássága, mellyel az «Erdély Széchenyije» nevet érdemelte ki, a nemzeti kultúra minden ágában korszakos vívmányokra vezetett, Erdély életének sok tekintetben új irányt szabott. Kéziratos naplója, sajnos, elveszett, levelezését most rendezti sajtó alá az Erdélyi Múzeum Egyesület. Történeti és politikai tárgyú művei közül kiemelkedik az «Írányeszmék» (Pest, 1861.) Az Erdélyi Múzeum megalapítása érdekében írott szózata több kiadást ért meg, utoljára az «Erdélyi Tudományos Füzetek» 37. számaként jelent meg. (Kolozsvár, 1931.)